

Om anmeldelsen

Dette er en forholdsvis kort veiledning om anmeldelsen som sjanger. Den er skrevet til utdeling når jeg har forelest om emnet. Den bygger hovedsaklig på egne erfaringer fra min tid som anmelder, pluss en det jeg har kunnet trekke ut av å lese en mengde anmeldelser gjennom årene.

Med anmeldelse mener jeg en selvstendig, vurderende kritikk av en kulturell ytring eller gjenstand. Kritikk og anmeldelse er det samme, i hvert fall i denne teksten. Ukritiske omtaler og lanseringstekster er derimot noe helt annet.

Teksten inneholder personlige, kontroversielle meninger. Ukritisk oppgulp kan føre til store problemer. Det gjelder altså å være kritisk, også her.

I den siste delen låter jeg som en helselærebok med spørsmål og svar. Jeg ber om unskyldning for den lett ubehagelige følelsen det eventuelt gir leseren.

Definisjon

Anmeldelsen er en kommentarartikkel som presenterer og vurderer en kulturell ytring.

Som regel er ytringen et kunstnerisk verk, eller en underholdningsproduksjon. Men husk : Også treningstøy, mobiltelefoner og politiske debatter kan anmeldes. Prinsipielt sett kan ethvert offentlig fenomen anmeldes. (Alle gjenstander har en symbolsk side, så selv den enkleste bruksgjenstand kan betraktes som en ytring. Men dette blir for de spesielt interesserte.)

Hvordan anmeldelsen produseres og behandles

1. Anmeldelsen produseres som regel mot et forhåndsvarslet **tidspunkt** (lanseringsdato, premiere). Det betyr at man av og til har god tid på seg. I dag kortes denne tiden inn på grunn av aktualitetspresset. Skrekkeeksemplet er å anmelde en 800 siders bok på utgivelsesdagen.
2. Anmeldelsen er **signert**, og som nevnt en kommentar. Den knyttes derfor sterkere til anmelderens person enn nyhetsartikler. En anmelder bedømmes ut fra sin samlede produksjon, og dette skjermer ham mer fra deskens overstyring enn en vanlig reporter. Husk at hver anmeldelse bygger opp eller bryter ned din posisjon hos publikum.
3. En anmeldelse **klippes ikke bakfra** (som regel). Den følger altså **ikke** den tradisjonelle nyhetspyramiden.

Hva anmeldelsen ikke er

Det er viktig å vite at en anmeldelse IKKE er:

Nyhetsmelding om fenomenet

Forhåndsomtale

Produktomtale

Portrettintervju med opphavsmannen med innlagt vurdering

Lanseringsintervju

Mange forveksler disse stofftypene med anmeldelser

Disse stofftypene brer seg på anmeldelsens bekostning.

Årsaken er antakelig tredelt:

1. Kunsten er som livet: Forhåndsomtalen er som regel bedre enn resultatet.
2. Forhåndsomtalen kan klebe mediet til til populære, men mindreverdige produkter. Problemet med anmeldelsen er at den forteller at den plata som fikk så mye oppmerksomhet i går, er noe møl. Dermed stempler anmelderen også sitt eget medium, indirekte.
3. I forhåndsomtalen slipper massemediene å bli forurenset med intellektuell refleksjon. Dette ser ut til å bli stadig mer viktig.

Anmeldelsens skala

Vi kan ordne ulike typer anmeldelser etter en skala, fra lave til høye ambisjonsnivåer.

1. Korte kjøpsveiledninger

(Eksempel: Terningkastbasert filmanmeldelse, restaurantanmeldelse, plateanmeldelse)

Her er **kvalitetsutsagnet** det vesentlige, og målet er **forbrukerveiledning**

Anmeldelsen har liten verdi i seg selv, bortsett fra en mer eller mindre begrunnete livsstilsignaler (Typisk for rockeanmeldelse)

Denne sjangeren er typisk for trivialkultur, der forbrukeraspektet står sentralt.

2. Den drøftende, prinsipielle anmeldelsen

(Eksempel: drøftende bokanmeldelse, større filmanmeldelse)

Her er kvalitetsutsagnet mindre viktig enn den prinsipielle drøftingen av fenomenet.

Man kan godt skrive gode anmeldelser om dårlige kunstverk.

Disse anmeldelsene er selvstendige tekster, som bør ha verdi selv om leseren ikke opplever selve verket. De er en del av den reflekterende offentligheten.

Typisk tekst: en god bokanmeldelse i bokhøsten. Dette er sånne anmeldelser jeg liker. Så er det sagt.

3. Det store, kulturkritiske essayet.

I denne teksttypen brukes verket som påskudd for å skrive en større tekst om et eller annet sentralt fenomen. Skal man tenke, må man tenke *på* noe. Dette *noe* er ofte et kunstverk.

Her er ofte aktualiteten underordnet, men dette varierer. Refleksjonen kan aktualisere verket. Omtalen skaper hendelsen.

Typisk: Bred, kritisk presentasjon av en kunstners verk.

Disse anmeldelsene har stor egenverdi, men de er ikke lette å få trykt i dagspressen. De tjener ofte på å samles i bokform. Les for eksempel Jan Erik Volds essaysamlinger. De består bare av denne typen tekster.

Det store kritiske essayet kan regnes som en forstørret variant av forrige type. Det er umulig å trekke grensen mellom disse to typene. Ofte kan det store essayet være en inspirasjon for den normale anmeldelsen. Oppsøk (og les!!!!) tidsskriftene.

4. Blandingsformer

De fleste anmeldelser er blandingsformer som ligger mellom ytterpunktene. Vær bevisst hvor du legger deg på skalaen. Legg deg ikke for nær terningkasterne.

Forholdet mellom skribenten, leseren og verket.

På bunnen av skalaen

Leseren har rollen som **forbruker**.

Skribenten er medforbruker eller varetester.

Respekten for verket er ofte nær null.

Sjangeren er ofte triviallitteratur el.l. dvs en del av forbrukerkulturen.

I enkelte varianter er det fritt fram for ekstrem impresjonisme eller ekspresjonisme (særlig i popmusikk). Se debatter som ”kritikerkritikk”

<http://www.dagbladet.no/kultur/2006/11/20/483439.html>)

Midt på skalaen

Leseren har rollen som **reflekterende** kulturbruker.

Skribenten bør ha dokumentert evne til å tenke fornuftig.

Respekten for verket er ofte høy.

Her finner vi den vanlige standardanmeldelsen.

Den er ritualisert og kjedelig hvis man ikke finner på noe nytt.

Jeg vil heller anbefale at man stiler oppover, og legger inn en bit av et essay enn at man legger seg mot bunnen av skalaen. Det behøver ikke bli langt. Det er bare å ta ut litt av handlingsreferatet, så får man plass. Bjørn Gabrielsen og Ane Farsethås i DN er mestre her.

På toppen av skalaen

Leseren har rollen som betrodd, bevisst kulturbruker.

Det er en forutsetning at skribenten er kvalifisert, ellers blir det oppstyltet og komisk.

Teksten **må** ha litterære og filosofiske kvaliteter

Respekten for verket er som regel høy, men man kan også være kritisk til verket. Tankene rundt verket kan være viktigere enn selve verkpresentasjonen. Verket får likevel god presentasjon pga lengden.

Mange kunstnere blir smigret over lengden, så det er ikke farlig å ta hardt i.

Hva inneholder en god anmeldelse?

En anmeldelse er et stykke resonnerende prosa, som **ikke skrives etter prinsippet om fallende viktighet**. Konklusjonen kommer til slutt, og den kan derfor **ikke klippes bakfra**.

Siden en anmeldelse som regel behandler kunst eller andre kreative produkter, bør den være **bedre skrevet** enn den gjengse brødprosaen som fyller nyhetssidene en nyhetsfattig torsdag i februar.

Standardløsningen:

1. Anslaget:

Her trekker man fram et aktuelt eller generelt fenomen som belyses av kunstverket: Kinas vekst, oppveksttraumer, jakten på innvandrerromanen, krimsjangerens gjenkomst osv.

2. Presentasjon av verket.

Her gis en kort beskrivelse som forklarer hva det dreier seg om. NB: Også de som er uenige med anmelderen i bedømmelsen skal ha utbytte av beskrivelsen, og ha mulighet til å finne fram til verket hvis det er noe for dem!

Saklighet og redelighet er de viktigste dydene her.

Et eventuelt innholdsreferat er en del av presentasjonen.

Det skal som sagt være **kort**.

3. Drøfting av verkets betydning og kvalitet.

Her påkaller anmelderen sine egne kvalitetsnormer, setter dem opp mot verket og feller sin dom. Det er en fordel om premissene er noenlunde klare.

Det er også greit å trekke inn hvordan verket står i forhold til andre verk. Er det originalt eller trivielt? Er det uunnværlig eller ubetydelig? Hvem vil det glede? Hvem vil det terge?

Husk at analysen er viktigere enn kvalitetsdommen. Det er skrevet mye godt om dårlige bøker.

4. Avrunding og konklusjon.

Her kan man eventuelt trekke opp igjen den kaninen man stappet ned i hatten under anslaget. Sirkelkomposisjon kan gi selv det mest håpløse resonnement en overbevisende innpakning.

Kombinasjon av elementene i standardløsningen:

Det kan bli altfor tungvint å sette disse elementene etter hverandre. Det tar for mye plass, og blir kjedelig.

Del 2 og del 3 kan med fordel flettes inn i hverandre.

Innholdsreferatet kan *alltid* være kortere.

Dette betyr at anmeldelser er kompliserte tekster.

Det tar lang tid å skrive kort.

Begynn så nær slutten som overhodet mulig.

Praktiske råd for seriøse anmeldelser:

En god anmeldelse er skrevet gjennom minst tre ganger.

Du klarer ikke å formulere deg godt før du kan din egen tekst utenat.

Sov på teksten.

Har du tid, legg vekk teksten og ta den fram til revisjon neste dag. Vanskelig for journalister, men virkelig et godt råd.

Luksusråd, for de som har tid til slikt:

Vent aldri til siste dag med å skrive en anmeldelse

Den kreative, ukonvensjonelle løsningen

En god anmeldelse kan skrives på enhver mulig måte.

Jo mer uvanlig den utformes, jo flinkere må du være for å få andre til å akseptere den.

Derfor er den kreative løsningen alltid tillatt, men den er ikke vanlig. Vanlig popanmelderoppgulp er ikke kreativt. Det er konvensjonell synsing. Syns jeg.

Diverse spørsmål:

Hvordan skrive kort?

Det er enkelt: Du kutter ut det lange innholdsreferatet midt i anmeldelsen. Lim sammen begynnelsen og slutten med en kort setning som sier én ting om innholdet.

Er spørsmålet om godt og dårlig viktig?

I den korte terningkastanmeldelsen er dette det sentrale poenget.

I den seriøse, drøftende anmeldelsen er det også viktig. Men når dommen er falt, må man konsentrere seg om mer interessante spørsmål enn hvilke kunstnere man skal beundre.

Da må verket behandles som representant for et større fenomen.

Hva i all verden mener man med *godt*?

Er det riktig å kreve at forfatteren heller skulle skrevet en annen bok?

Ja, absolutt. Hvis det man leser eller ser er dårlig eller uinteressant eller trivielt, burde kunstneren definitivt gjort noe annet.

Skal man konsentere seg om verket?

Både ja og nei. Verket er tross alt det man skal skrive om. Men en fruktbar måte å nærme seg den seriøse anmeldelsen på er å bry seg forholdsvis lite om verket, og betrakte det som en anledning til å skrive noe fornuftig om et generelt fenomen. Det er en teknikk som gjøre det mulig å skrive interessant om riktig dårlige verk. (Eks: Splatter- og kalkunfilmer). Et godt verk vil ha så stor kraft at det tåler denne tilnæringsmåten og vokser på den. Et middelmådig verk vil falle gjennom, og er sjelden verd oppmerksomheten.

Kan anmelderen være arrogant og nedlatende?

Ja, absolutt. En anmeldelse omtaler alltid en offentlig handling. Det som er publisert, kan omtales som det er. Medmenneskelige hensyn hører til privatlivets sfære. Men den nedlatende kritiker risikerer en hard dom hvis publikum har en annen smak. Arroganse er risikosport.

Er anmeldelsen en forbrukerveiledning?

Den korte terningkastanmeldelsen er en ren forbrukerveiledning.

Den seriøse anmeldelsen er **ikke** en forbrukerveiledning. Den er en selvstendig tekst, som drøfter generelle kulturspørsmål, ideologiske temaer osv. Men den kan godt fungere som forbrukerveiledning i tillegg, som en bivirkning.

Er forfatteren eller opphavsmannen sentral i anmeldelsen?

NEI!!! Opphavsmannen/kvinnen er viktig som skaper av verket, og dette bør tas med. Men oppgaven til en kritiker er **ikke** å utrope helter og skurker. Mener nå jeg. Det er antakelig derfor forhåndsomtaler vokser på bekostning av anmeldelsen. Nyhetsjournalister elsker helter og skurker. Hvis man ønsker å konsentrere seg om opphavsmannen/kvinnen som person, er det bedre å lage et portrett, og bare nevne verket i forbifarten.

Hva skal verket settes i sentrum av?

Tja. Personlig mener jeg det skal settes i sentrum av en eller annen form for prinsipiell diskusjon om verdenssituasjonen eller tilværelsen. Det betyr at ditt livs serie med anmeldelser blir en føljetong med generell kulturkritikk. (jf. Avsnittet om forbrukerveiledning.)

Er anmeldelsen underlagt vanlige journalistiske vurderinger?

Både ja og nei. Terningkastanmeldelsen følger kjendisjournalistikkens lover.

Den seriøse anmeldelsen handler om viktigere ting enn redaktører bryr hjernen sin med til daglig. (Eksempler: Religion, ideologi, språk, billeduttrykk, kjærlighet, familiedynamikk, svingende identiteter, dagliglivets nevroses, parodier med mer.)

En god anmelder vil alltid opptre merkelig i forhold til nyhetsjournalistiske vurderinger. Anmelderen er jo ikke interessert i hendelser, men i innhold.

Vær sterk. Er nyhetsredaktøren begeistret, er du som regel en tvilsom anmelder.

Er det viktig å få navnet sitt i avisen ved siden av en kjent kunstners navn?

Det virker som om dette er det viktigste motivet for mange norske anmeldere. Avisene slipper unna med å betale elendige honorarer, og resultatet blir positive anmeldelser med lavt faglig nivå. Supertrist og kjedelig. Synk ikke så dypt.

Er det noen gang reist en statue over en kritiker?

Ja, mange ganger. Garborg og Vinje var for eksempel store kritikere, i tillegg til alt det andre. Begge to står på sokkel i Oslo.

Riktignok står de på bortgjemte steder. Men det er fordi de skrev på nynorsk, ikke fordi de var kritikere.